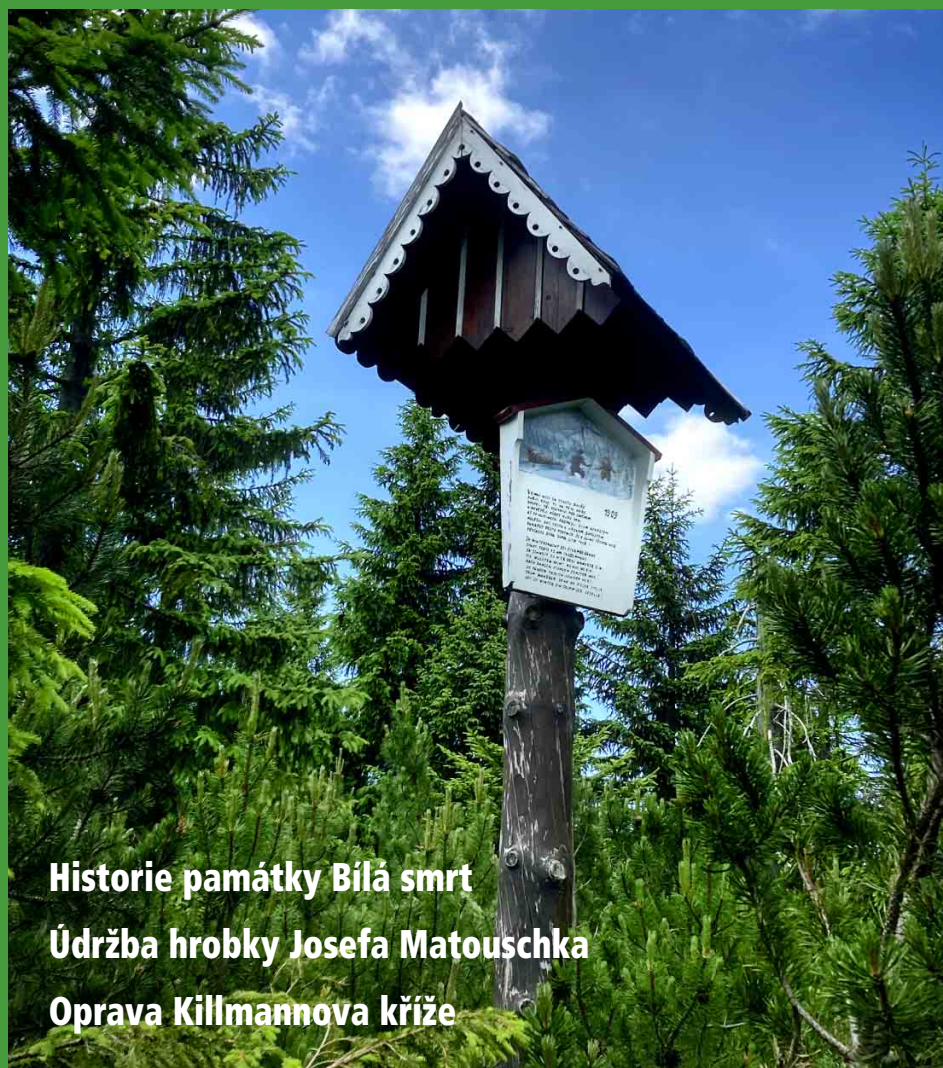

2/2022 (33. ročník)

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

Historie památky Bílá smrt
Údržba hrobky Josefa Matouschka
Oprava Killmannova kříže

Účastníci výroční členské schůze před Centrem Sylvatica v Jiřetíně pod Bukovou. Foto Bohumil Horáček

Vzpomínka na Emila Nováka u jeho hrobu v Novém Městě pod Smrkem. Foto Bohumil Horáček

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Jarní období skončilo a do Jizerských hor vstoupilo léto. Jaro bylo v našem spolku úspěšné, protože se nám podařilo v řádném termínu uspořádat členskou schůzi, což lze po peripetiiích předchozích dvou let pokládat za úspěch. Na začátku dubna jsme také uctili památku Emila Nováka. Tradiční akce u Věže Grálu se kvůli hnízdění sokolů musela transformovat do jiné podoby, ale i tak byla velmi zajímavá. O obou setkáních se více dočtete uvnitř čísla.

Čím se od sebe obě akce lišily, byla členská účast. Zatímco na schůzi jsme se sešli ve velmi hojném počtu, u Emilova hrobu v Novém Městě pod Smrkem se sešlo jen několik skalních členů spolku. Je to tak trochu škoda, že z více než sedmi desítek členů se nás na společných akcích – a bylo jich v posledních dvou letech díky covidu poskrovnu, většinou sejde sotva čtvrtina. Snad se situace v budoucnu zase vylepší a naše spolková činnost se znovu nastartuje a bude úspěšně pokračovat i v nelehkých časech, které právě prožíváme.

Skály a hory však stále zůstávají na svém místě, a tak si přejme, aby nejen v letošním roce, ale i v letech příštích byl za námi vidět kus dobře odvedené práce v Jizerských horách. Určitě si to zaslouží.

Přejeme všem hezké léto a dovolenou.

Výbor Spolku Patron

Před 130 lety – 21. srpna 1892 – byla otevřena dřevěná rozhledna na Smrku.
Archiv Bohumila Horáčka

Bílá smrt v Sedle Holubníku

Bohumil Horáček

Několik desítek metrů pod Sedlem Holubníku se na severních svazích Hejnického hřebene nachází pomníček nazývaný Bílá smrt. Připomíná výpravu tří pánů – hostinského z libereckého Radničního sklepa Christiana Arzböcka, obchodníka s šatstvem Josefa Mrase a kapelníka plukovní hudby Wilhelma Pochmanna. Ti se v pátek 19. února 1909 odpoledne vydali pěšky se saněmi z Liberce přes Kristiánov do Ferdinadova. Když ve sněhové vánici a za tmy zabloudili, změnil se jejich výlet v boj o život a záchrannou výpravu se šťastným koncem.

Nejstarší známá fotografie Bílé smrti z roku 1925. Archiv autora

Celá příhoda je v jizerskohorské literatuře dostatečně a podrobně popsána, nemá tedy cenu opakovat již mnohokrát vyřčené. Zkusme však zmapovat všechny známé podoby památky Bílá smrt, která byla nedlouho po dramatické události umístěna v místech, kde hostinský Arzböck čekali na svoji záchranu. V průběhu 113 let byla několikrát obnovena a pátrání po všech jejích podobách se neobešlo – jak už to u pomníčků mnohdy bývá, bez menších záhad. V tomto článku se pokusíme zmapovat osudy památky mezi lety 1909–1961.

Vraťme se zpět na začátek 20. století – první tabulka Bílé smrti se pod Sedlem Holubníku nepochybně objevila krátce poté, co byli všichni tři pošetilí výletníci zachráněni a jejich zimní dobrodružství bylo ještě čerstvé. Umístil ji tam spolek *Touristenecke*, což byla stolní společnost, scházející se v liberecké restauraci „U Korunního prince“, která se nacházela na dnešním Sokolovském náměstí.

Tito obdivovatelé své domoviny a nadšenci pro výšlapy do hor ji zřídili proto, aby „lehkovážným a nafoukaným lidičkám“ připomněli, aby nezanedbávali nezbytnou opatrnost a pamatovali na to, že i zdánlivě nízké hory mohou mít svá úskalí. Nelze v tom vůči oněm třem nezkušeným libereckým výletníkům nevidět nádech opovržení a škodolibosti. Stolní společnost *Touristenecke* pak o památku také pečovala, což dokazuje ozdobný monogram „TE“, který spatřujeme na nejstarších fotografiích.

Přesné datum, kdy byla Bílá smrt instalována, už dnes asi nezjistíme. Nejstarší známá fotografie pochází z roku 1925, kdy se o pomníčku psalo v ročence Německého horského spolku pro Ještědské a Jizerské hory. Strůžskou opatřená tabule již tehdy obsahovala obrázek tří mužů se saněmi ve sněhové vánici, datum události a německý nápis ve verších:

*In Winternacht bei Sturmgebraus,
Einst tobte es ums Taubenhau;
Da schneit es hier drei Wandrer ein,
Die wußten nicht, wo aus wo ein.
Nach bangen Stunden ernster Not,
Sie fanden endlich sich'ren Hort.
Drum Wand'rer, denk' an dieser Stelle,
Oft ist der Winter ein grimmiger Geselle.*

Je zajímavé, že článek v ročence uvádí, že památka „visí vlevo na vysokém kůlu“ v lese pod sedlem při cestě z Kristiánova ku Štolpišské silnici – tak ji také zobrazuje přiložená fotografie. Je možné, že v tu dobu v okolí chyběl les, který mohl například zmizet v okolních sklárnách? Ale na uvedené fotografii je vidět, že muži jsou nakresleni, jak krácejí vzrostlým lesem... Nebo měl opracovaný kůl jen zvýraznit význam tabule? Vždyť by bylo jednodušší přibít ji na strom...

Další záhadou je, proč se památka nazývá Bílá smrt. Jsem toho názoru, že němečtí obyvatelé jej tak nenazývali. Manželé Hausmannovi v jednom ze svých jizerskohorských fotoalb mají u fotografie Bílé smrti popisek „Am Taubenhaußattel“. Nabízí se též vysvětlení, že pojmenování Bílá smrt vymyslel Miloslav Nevrlý. Ten ale na náš dotaz odpověděl: „Nevím, jestli název Bílá smrt jsem si vymyslel já nebo ne. Podle toho, co jsem skoro před půlstoletím napsal do Knihy o Jizerských horách: *„přestože mu lidé říkají Bílá smrt“*, to vypadá, že jsem to někde četl, možná jen německy a počeštil to, ale jistotu nemám.“

Druhá podoba obrázku Bílé smrti s chybně uvedeným letopočtem. Archiv autora

Jablonecký turista Augustin Werner u Bílé smrti v roce 1935. Tehdy tabuli doplňoval křížek s Kristem. Archiv Herberta Endlera

Každopádně už druhá verze Bílé smrti byla umístěna na mohutný dvojité rozeklaný smrk. Takto ji vidíme na detailní pohlednicové fotografii či na snímku jabloneckého turisty Augustina Wenera z roku 1935 i na dalších dochovaných fotografiích. Ty také ukazují, že pod deskou s obrázkem a nápisem byla přibita ještě turistická značka (přes Sedlo Holubníku tehdy vedla modrá a žlutá trasa z Kristiánova do Hejnic) a ko-

Detailní pohled na tabulku Bílé smrti, doplněnou turistickou značkou a křížem. 30. léta 20. století. Archiv Herberta Endlera

Oprýskaná třetí verze pomníčku byla několik let uložena v chatě Na Žďárku. Foto Miloslav Nevrlý

vový kříž s korpusem Krista. Podle známého monogramu „TE“ lze poznat, že Bílá smrt byla v polovině 30. let minulého století stále udržována péčí spolku *Touristenecke*. Zde se však znovu objevuje záhada – na tabuli je chybně uveden letopočet 1902. Jakou příčinou k takové chybě došlo, se dnes již nedá zjistit.

Na další předválečné tabuli Bílé smrti už je letopočet opět uveden správně. Třetí obnova

Čtvrtá podoba Bílé smrti, a první dvojazyčná, před odvozem do hor (1961). Foto Miloslav Nevrlý

*Hajný Ticháček a náčelník Horské služby Vele připevňují 15. září 1961 opravenou tabulku Bílé smrti.
Foto Miloslav Nevrlý*

musela proběhnout někdy po roce 1935 a pravděpodobně ještě před začátkem války. Doba válečná i čerstvě poválečná přinesla do kraje jiné starosti. A také odsun a výměnu obyvatelstva. Na pomníčky ukryté v lesích, včetně Bílé smrti, si řadu let nikdo nevzpomněl. Tabulka v drsných podmínkách chátrala, až spadla na zem, kdosi ji našel a odnesl do nedaleké lovecké chaty Na Žďárku.

Tady se počíná známý příběh, kdy Ferdinandovský hajný Ticháček v létě roku 1961 donesl oprýskanou tabulku Miloslavu Nevrlému do libereckého muzea. Ten ji společně s muzejním konzervátorem Rudolfem Horákem obnovil a 15. září 1961 za doprovodu náčelníka Horské služby Miroslava Veleho připevnil na strom pod Sedlem Holubníku. Smrk „dvoják“ už tehdy asi nestál, vybrali tedy jiný. Miloslav Nevrlý při obnově zároveň skvěle přebásnil německý nápis:

Bílá smrt na fotografii z pátku 15. září 1961. Foto Miloslav Nevrlý

*V zimní noci za jekotu bouře,
zuřící kdys tu, na této hoře,
zmizeli tři poutníci pod sněhem
a nevěděli vůbec, kudy ven.
Až po hodinách, propadlí zlým úzkostem,
nalezli zas cestu k lidským bytostem.
Pamatuj proto, poutníče, že v klínu těchto hor,
přečasto bývá zima lýtý tvor!*

Od této obnovy už jsou verše na tabuli uvedeny vždy dvojazyčně. A tady prozatím končí naše vyprávění o Bílé smrti. Další osudy památky od roku 1961 do současnosti vám přineseme v příštím vydání časopisu Patron.

Výroční členská schůze poprvé v centru Sylvatica

Bohumil Horáček

V sobotu 19. března 2022 se členové Spolku Patron po necelém půlroce znovu sešli k výroční členské schůzi, tentokrát za rok 2021. Ta předchozí se díky covidu výjimečně konala v podzimním termínu a zahrnovala oba předešlé roky 2020 a 2019.

Vůbec poprvé se členská schůze konala v environmentálním centru Sylvatica v Jiřetíně pod Bukovou. Centrum se nachází 100 metrů od železniční zastávky Jiřetín pod Bukovou a 200 metrů od Vily Schowanek, kde jsme se scházeli doposud a kde je také oficiální sídlo Spolku Patron. Za poskytnutí prostor a zázemí v centru Sylvatica děkujeme obci Jiřetín pod Bukovou.

Jednání výroční členské schůze Spolku Patron. Foto autor

Neformální setkání ve spolkové expozici je vždy příjemné. Foto autor

V oficiální části členské schůze byla přednesena zpráva o činnosti Spolku Patron v roce 2021, zprávy o členské základně, hospodaření, revizní zpráva a návrh plánu činnosti pro rok 2022. Spolek Patron měl ke dni konání schůze 64 řadových členů a 10 čestných členů.

V neoficiální části byl tradičně čas pro neformální setkání našich členů, stejně jako pro prezentace příspěvků jednotlivých účastníků. Mezi nimi vynikl příspěvek Herberta Endlera o historii dávné vraždy, ke které došlo v okolí Jiřetína pod Bukovou. Svoji badatelskou práci přetavil v téměř detektivní vyprávění. Na závěr si přítomní členové mohli prohlédnout stálou spolkovou expozici ve Vile Schowanek.

Spolková vzpomínka na Emila Nováka

Bohumil Horáček

Ve středu 13. dubna 2022 se členové Spolku Patron sešli na hřbitově v Novém městě pod Smrkem, aby si u hrobu Emila Nováka připomněli 33 let od tragického úmrtí osobnosti, nerozlučně spjaté s péčí o drobné památky a pomníčky Jizerských hor.

Po položení květin a zapálení svíček na Emilově hrobě jsme se ještě na hřbitově začetli do Emilových zápisů ve vrcholových knihách ze skalních věží Jizerských hor. Pak následoval přesun do Hajniště, kde jsme si prohlédli dům, ve kterém Emil Novák bydlel a ze kterého ve čtvrtek 13. dubna 1989 vyrazil vstříc svému tragickému osudu.

Výlet do Nového Města pod Smrkem jsme uskutečnili jako náhradní akci za tradiční výstup k Věži Grálu, kde má Emil Novák pamětní desku. Od Správy CHKO Jizerské hory jsme totiž obdrželi zprávu, že na této skále aktuálně hnízdí sokoli. Několikátý rok po sobě zde hnízdí pár, který je extrémně citlivý na rušení.

Ani předchozí dvě piety u Věže Grálu se nekonaly – hromadné akce byly kvůli epidemii covidu v dubnu 2020 i 2021 zakázány. Naposledy jsme se zde sešli v roce 2019. Snad se podaří setkání v příštím roce. Stane-li se však hnízdění sokolů pravidelnou záležitostí, bude výbor spolku muset změnit formu vzpomínkové akce.

Čtení Emilových zápisů ve vrcholových knihách. Foto autor

Hrob Emila Nováka v Novém Městě pod Smrkem. Foto autor

Údržba hrobky Josefa Matouschka

Redakce

Letos v červnu uplynulo již 25 let od vyjití příspěvku, který se podrobně zabýval osudy kartografa a znalce krajín Josefa Matouschka. Článek Otokora Simma, nazvaný Říkali mu Mato, byl zveřejněn v časopisu Lužické – Jizerské hory č. 6/1997. Jeho autor vzpomíná:

„Tehdy jsme s Ottou Pospíšilem, badatelem a nadšeným restaurátorem pomníčků a členem Spolku Patron, opakovaně probírali dostupné informace. Byl jsem nespokojený s tím, že se mi nedařilo zjistit, kde byl Josef Matouschek pochován a zda dosud existuje jeho hrob. Nikdo z našich známých nevěděl...“

Ottovi to ale vrtalo hlavou a pustil se s houževnatostí jemu vlastní do pátrání. A byl úspěšný. „Vidím to jako dnes – Otto za mnou přišel a nadšeně mi sděloval překvapivou novinu. V libereckém krematoriu mu kdosi dovolil nahlédnout do neveřejných kremačních zápisů, z nichž vyčetl, že ostatky Josefa Matouschka byly zpopelněny a uloženy do hrobky rodiny pozůstalé manželky Marie v Oldřichově v Hájích. Při nejbližší příležitosti jsme se s kamarádem do Oldřichova vydali a hrob jsme tam skutečně našli.“

Od rozluštění této záhady letos uplynulo 20 roků. Tehdy se podařilo pro věc nadchnout několik členů Jizersko-ještědského horského spolku, kteří pak v letech 2002–2003 společnými silami vysvobodili zcela zarostlou hrobku ze zaježdění náletů a trochu překvapivě „objevenou“ litinovou desku očistili a ošetřili opakovanými nátěry. Členové horského spolku však měli jiné priority, a tak se Matouschkovu náhrobku více nevěnovali. Pokoj mu bohužel nedali vandalové a zloději...

Dílčí údržba a likvidace náletových dřevin proběhla již v polovině března. Foto Bohumil Horáček

Zásadní změna nastala v roce 2015, kdy se věci ujali členové Spolku Patron. O průběhu oprav jsme psali v časopisu Patron 4/2015. Spolek následně uhradil obecní poplatek a zajistil, aby hrobové místo z důvodu jeho neplacení nezaniklo. „Patroni“ pak každoročně hrobku navštěvovali a starali se o ni.

Po letech však nastal čas, kdy byla opět nutná

Členové spolku během hlavních prací na údržbě hrobky. Foto Otokar Simm

Po několika letech bylo potřeba znovu natřít litinovou desku. Foto Otokar Simm

rozsáhlejší údržba. Bujná vegetace z okolních hrobů přerostla i na Matouschkovu hrobku, do oblázkového zásypu nalétalo listí a spráš, což způsobilo, že mezi kameny vzklíčily náletové rostliny. Nátěr na litinovém záklopu hrobky vlivem povětrnostních podmínek mírně oprýskal. Obnovené náhrobní desky naštestí drží, i když do omítky hřbitovní zdi zatéká. To je ale problém celého obvodového zdiva, který Spolek Patron nemůže vyřešit.

Slovo dalo slovo a letos jsme hrobku opět uvedli do reprezentativního stavu. Práce začaly 19. března, to hlavní však proběhlo v pondělí 6. června. Místo posledního odpočinku Josefa Matouschka opět září čistotou – až pojedete okolo, zastavte se.

Pozornost si jistě zaslouží i sousední hrobka, o jejíž renovaci usilují místní patrioti.

Místo posledního odpočinku Josefa Matouschka opět vypadá důstojně. Foto Otokar Simm

Nový přírůstek do spolkové knihovny

Oliver Scholze

Nedávno vyšla nová kniha Hranice Des-Fourských lesů na velkostatku Smržovka od autora René Bělohradského, kterou by si měl každý milovník Jizerských hor minimálně prolistovat. Drobných pomníčků a památek se po lesích nachází mnoho a troufám si říct, že o většině z nich víme. Stejně tak se nachází mnoho patníků, kamenů, skal s vytesaným číslem, nebo značkou.

Kniha Hranice Des-Fourských lesů na velkostatku Smržovka. Foto Otokar Simm

Právě tímto fenoménem se autor knihy mravenčí prací zabýval zhruba pět let. Svou vlastní pátrací metodou se společně s přáteli pravidelně vydával pátrat do míst, které vytyčovaly staré zemské knihy, císařské otisky, lesnické mapy a lesní revíry. Podařilo se mu najít neuvěřitelné téměř dvě tisícovky hraničních bodů z celkových zhruba 2 500!

Doufaje v úspěch, stále se autor vydává hledat do míst, kde by něco mohlo být. Mnoho těchto kamenů s vytesaným číslem, či značkou bohu-

žel již zničila těžká lesní technika, občas byl kámen vzat pro jiný užitek. Další kameny leží na dně Josefodolské přehrady, nebo zmizely odstřelováním Tanvaldského Špičáku při výstavbě lanovky a úpravě sjezdovek.

Tato krásná publikace se skládá ze dvou částí: první je obecné povídání o působení hrabat Des-Fours v našich končinách, postupném rozšiřování jejich panství a o způsobu vytyčování hranice. Druhá část je katalogový list, kde je popsán každý jednotlivý nalezený hraniční bod včetně GPS souřadnic.

Publikaci Hranice Des-Fourských lesů na velkostatku Smržovka pro spolkovou knihovnu zajistil Herbert Endler, který se pátrání po této hranici osobně věnoval a účastnil. Kniha je pro členy Spolku Patron k zapůjčení, stačí kontaktovat výbor.

René Bělohradský při křtu své knihy. Foto Petr Bíma

Proměny Mützelova obrázku – doplnění

Günter Menzel

Po přečtení velmi pěkně zpracovaného článku Otokara Simma, uveřejněného v minulém vydání časopisu Patron, jsem si vzpomněl na jednu věc, která s Mützelovým obrázkem souvisí. Rád bych proto tuto informaci doplnil, aby historie obnovy památky byla kompletní.

Můj kolega z práce, ač nečlen Spolku Patron, se také zajímá o pomníčky Jizerských hor. V roce 2007, konkrétně 21. dubna, navštívil Mützelův obrázek a zjistil, že je spadlý na zem. Nafotil obrázek na zemi a také detail značně zašlé malby obrázku. Druhý den se mě ptal v práci, co se s tím má udělat. Domluvili jsme se na tom, že tam ještě jednou zajde a obrázek donese ke mně a já ho pak předám Spolku Patron k opravě.

Kolega tam znovu zašel 30. května 2007, nafotil ještě místo, kde obrázek visíval a doručil mi ho. Já jsem obrázek předal tehdejšímu předsedovi spolku Ivanu Fojtíkovi, který oprýskanou kovovou tabulku odnesl do střední uměleckoprůmyslové školy v Jablonci nad Nisou k přemalování. Tam se bohužel

Odpadlá tabulka Mützelova obrázku
21. dubna 2007. Archiv autora

Malba již byla v tu dobu skutečně velmi poškozená. Archiv autora

kovová tabulka ztratila, a tak se musela zhotovit nová. Proto se oprava ze strany spolku protáhla až do roku 2009. Nový obrázek pak namaloval otec Miroslava Bičistého, Miroslav Bičistě starší. Na závěr tedy zbývá konstatovat, že současná tabulka obrázku už není ta původní, kterou známe z fotografií a diapoaktivů Miloslava Nevrlého.

Jak se soudruzi báli historického kříže

Hynek Farský

Pod tímto titulkem vyšel v pondělí 28. srpna 1995 v Libereckém deníku článek o osudech nejvzácnějšího raspenavského kříže. O kterém kříži a o čem se zde psalo? Nachází se naproti současnému hotelu Zámeček a ve zmíněném roce byly dokončeny restaurátorské práce na jeho kamenné části.

Jak je níže uvedeno, pochází z listopadu roku 1796 a ke cti Ježíše Krista ho nechal postavit jistý Franz Effenberger. Osudy kříže během prvních dvou století jeho existence nejsou spolehlivě doloženy, naproti tomu víme, co se s ním dělo 10–15 let před obnovou v roce 1995. A jaký že byl jeho osud?

V protějším „zámečku“ byla zřízena okresní politická škola KSČ a jejím provozovatelům vadilo, že přímo přes ulici se nachází dobře viditelný a udržovaný církevní symbol. Svou roli snad také hrály obavy, aby se ho jedinou pravou vírou vzdělávaní posluchači nezačali bát – jak praví lidová moudrost – jak čert kříže.

Proto padlo rozhodnutí památku zlikvidovat, a to nejlépe v noci, aby tento čin nepobuřoval místní občany. Jako místo uložení byla vybrána zavážka na skládce za městem. Na valníku tam měl kříž dopravit mladý zaměstnanec městského národního výboru. Když se však o tom zmínil rodičům, pohrozil mu otec tím, že odveze-li kříž na smetiště, nesmí se již doma objevit.

Vyřešil to jednoduše – valník s naloženým křížem odstavil na dvoře MNV, a tam pak zarůstal kopřivami až do roku 1990. To nastoupil do raspenavsko-hejnické farnosti farář Miloš Raban, který se spolu s novým vedením města postaral o navrácení kříže na původní místo.

Poznámka redakce

Podstavec kříže i se stupněm je celý ze žuly. Podle nápisu byla

*Celkový pohled na kříž se žulovým podstavcem.
Foto Bohumil Horáček*

památku postavena 26. listopadu roku 1796 (uvedeno v chronogramu – MDCCLXXXVVVIII) Franzem Effenbergerem, krčmářem v Hamerském šenku v Raspenavě v domě č. p. 101. Ze starých dokumentů můžeme zjistit, že v roce 1835 byl kříž nazýván Hammerschänkkreuz – Kříž u hamerského šenku. Dále víme, že v téže roce udržoval křížek majitel protějšího domu č. p. 100 Ferdinand Schöler. Autorem kříže byl liberecký kameník Karl Jantsch.

Jeho čelní strana nese vystupující nápisové pole s nápisem o sedmi řádcích:

*Er hat führmehr unsere
Krankheit auf sich geladen,
und unsere Schmerzen
hat er selbst getragen; und
wir haben ihn einem
Aussätzigen gehalten
Jsa. C. 53, V. 4.*

Levá boční strana je opatřena pěti-řádkovým nápisem s chronogramem informujícím o zřízení památky:

*Errichten Liß
es zV Ehren IesV
ChrIstI Den
XXVI NoVeMber
Franz Effenberg*

Pravá boční strana nese nápis:

*Gearbeitet
Karl Jantsch
Steinmetz in
Reichenberg
Ad 1796*

Čelní pohled – památka by si zasloužila důstojnější úpravu okolí. Foto Otokar Simm

Hamry se v oblasti Frýdlantska vyskytovaly od 16. století především poblíž řeky Smědé. Nejstarší hamr v Raspenavě stál poblíž soutoku Štolpichu a Smědé. Koncesi na zpracování železa vydal Jáchym z Biberštejna v roce 1521. Nedlouho po zřízení hamru vznikla také hamerská hospoda (Hammerschänke), která získala právo na čepování piva a pálenky. Tato hospoda přešla 20. října 1724 od vrchnosti za 220 kop na Hanse Georga Riedela, od vdovy po něm v roce 1743 na Hanse Georga Effenbergera a od vdovy po něm v roce 1777 na jeho syna Johanna Franze Effenbergera. Posledně jmenovaný je iniciátorem vztyčení popisovaného kříže.

Neobyčejný pramen Soumar

Ruda Makeř a Marie Matušková

Když jedete z Frýdlantska po státní silnici I/13 směrem na Liberec, překonnávéte Albrechtické sedlo, zvané Albrechták. Na zarostlé bažinaté louce lze snadno přehlédnout sloupkem označený pramen. Nalézá se v nadmořské výšce 515 metrů na parcele č. 709/2, k. ú. Albrechtice u Frýdlantu, na souřadnicích GPS N 50°52'07.44" E 15°02'16.92".

Majitelem parcely a zároveň patronem pramene je Jaroslav Kameník, který bydlí opodál. Pramen byl objeven studenty Přírodovědecké fakulty UK v červnu roku 2012 a podle přezdívky jednoho z nich dostal své jméno. Voda obsahuje celou škálu minerálů a je navíc radioaktivní s aktivitou okolo 1 750 Bq/l 222 Rn. Chemické složení je zcela výjimečné, voda chemického typu Na-Ca-Cl dále obsahuje také podíl Mg, K, Si, síranů, hydrogenuhličitánů a dalších minoritních složek. Celková mineralizace 1,5 g/l převyšuje zákonem danou hranici pro minerální vody na základě obsahu rozpuštěných látek. Dne 15. září 2012 byl prameni naměřen průtok cca 1,3 l/min. Voda je chutná. Uvedená data pocházejí od objevitelů pramene.

Pramen Soumar v louce pod Albrechtickým sedlem.

Pramen je sveden do zapuštěného dřevěného koryta a formou drenáže je voda odváděná směrem k příkopu podél silnice. Bažina kolem pramene si žije svým životem, vodní řasy ucpávají odtok a je nutná občasná úprava. Odborníci z České geologické společnosti chtěli pramen navštívit v dubnu 2020, ale zabránil tomu covid. Ruda Makeř, člen Spolku Patron, který pramen léta sleduje, se obával, aby exkurze nezašla místo ve špatném stavu, a tak jsme se pustili do skromné a citlivé obnovy. Ve spolupráci s městem Frýdlant jsme zajistili sloupky a tabulky opatřené textem, přístupové cestičky udržujeme a pramen čistíme. Je nutné dodat, že se v lokalitě vyskytují i další prameny. Nad poslední zatáčkou, před prvním domkem po levé

Vývěr Kančího pramene v zimním období.

Doušek radioaktivní vody nikomu neuškodí.

straně cesty, vyvěrá do strouhy další bezejmenný radioaktivní pramen bez dalšího využití.

Za zmínku stojí i krásně upravený pramen zvaný Kančí. Nachází se asi 40 metrů pod Loveckou cestou a asi 100 metrů od Polákova kříže. I ten v září roku 2012 objevili, podchytili a v červnu roku 2013 upravili studenti Karlovy univerzity pod vedením Viktora Goliáše. Kančí pramen je jedním z mnoha vývěrů radioaktivních minerálních vod na Kančím vrchu blízko Albrechtic u Frýdlantu. Jeho aktivita kolísá mezi 1 400 a 2 370 Bq/l ^{222}Rn ; aktivnější je při nízkých průtocích. Kančí pramen sice nedosahuje aktivit Andělských pramenů u Nového Města pod Smrkem, ovšem dokumentuje zde bohaté výskyty radioaktivních minerálních vod v této oblasti vázaných hydrogeochemicky na jizerské ortoruly. Je nízce mineralizovaný a tvoří tak protipól blízkému „slanému“ radioaktivnímu prameni Soumar pod Albrechtickým sedlem.

Někteří členové Spolku Patron si jistě vzpomenou na společnou vycházku k radioaktivním pramenům na Andělské hoře u Nového Města pod Smrkem, kterou jsme uspořádali 1. října 2010. Tehdy nás provázel právě Viktor Goliáš. Od té doby už uplynulo pěkných pár let.

Ruda Makel' při údržbě pramene Soumar.

Hydrogeolog Viktor Goliáš u pramene Soumar.

Postřehy a otázky z Jizerek a okolí

Oldřich Lakomý

Velmi rád se s manželkou toulám Jizerkami a hledám pomníčky, které jsem ještě neulovil, nebo i ty, které prošly renovací. To si pak vždy chci pořídit nové foto. Přitom občas narážím na památky, o nichž se dosud nepsalo. O tyto informace se chci s ostatními podělit. Při té příležitosti se obracím i na ostatní – nenechávejte si informace jen pro sebe...

Při jednom z výletů do Jizerských hor jsem si chtěl vyfotit druhé spadlé letadlo na Smědavské hoře a především nedaleko něj nainstalovaný kříž. Na vrstevnicové Pavlově cestě, ještě před prvním pomníčkem letecké havárie, jsem narazil na křížek hned vpravo pod cestou. Pomníček je bez jakéhokoliv textu a jen s fotografií. Neví někdo, co se zde stalo, popřípadě jméno?

Při jednom z dalších výletů z Milířů k Mojžíšovu prameni po žlutě značené cestě jsem pod prudším klesáním rozbité cesty vlevo narazil na památku Martina Tyra, který zde tragicky zahynul. Vzhledem k okolnímu terénu a stavu cesty předpokládám, že zde mohlo dojít k pádu z kola. Zná někdo skutečnou příčinu tohoto neštěstí?

Podobně je tomu i s pomníčkem na silnici vedoucí od Smědavy do Bílého Potočka. Křížek je asi památkou na dopravní nehodu. Nachází se za svodidly pod

Tabulka Hanse Simona.

mostem, v místě, kde zelená značka opouští silnici a cesta vede kolem Wenzerichova pomníčku.

Další pěknou památkou je poměrně nový pomníček se zkříženými šavlemi a letopočtem 1813. Narazil jsem na něj, když jsem si chtěl vyfotit zrestaurovaný a přemístěný křížek v Kunraticích u Liberce. Je to na slepé silnici za firmou Novoplast. Památka je asi spojená s nějakou událostí napoleonských válek.

Další nenápadnou památkou je malá tabulka *Bärbel & Seppel's Weg* na skále u odpočívadla na Knížecí cestě pod vrcholem Zámků. Na stejné skále je i tabulka Milana Šulce. S čím a s kým má tato památka spojitost?

Občas rád hledám na internetových stránkách Mapy.cz. Zde jsem narazil na křížek pojmenovaný jako *Vlastíkuv*. To mě zarazilo – vždyť je to blízko mého bydliště! S manželkou jsme se hned vydali tento křížek hledat a poštěstilo se. Nachází se na skalce u chalupy nedaleko obnovené restaurace Driketa na rozhraní Horního Maxova a Janova. O křížku zatím nic nevím.

Na závěr bych rád připomenul ještě jednu starší památku. Objevili jsme ji už v roce 2009 na Ještědském hřebeni. Jedná se o tabulku

Památka Martina Tyra.

Křížek na místě úmrtí Karla Petržilky.

Některé pomníčky nemají velkou hodnotu.

Pomníček na místě nálezu hrobů napoleonských vojáků.

Hanse Simona, jehož jméno nápadně připomíná Hanse Simona z pomníčku na Černé hoře. Tato se nachází na hřebenové cestě z Ještědu na Javorník asi 150 metrů za chatou Ještědka.

Poznámka redakce

Odpovědi na některé otázky, položené v článku jsou dnes známé. Například křížek na Smědavské hoře označuje místo, kde byl v roce 2015 nalezen tři dny pohřešovaný a hledaný Karel Petržilka z Desné. Zmizel v sobotu 14. února 2015 v noci, kdy se nevrátil ze Smědavy zpět domů. Sedmadesátiletého muže bez známek života objevili turisté nedaleko kříže letců.

Pomníček s datem 1813 souvisí s nálezem vojenských hrobů z napoleonského období. Hroby byly objeveny v roce 2016 při stavbě nové silnice I/14 z Kunratic do Jablonce nad Nisou.

Tabulka Bärbel & Seppel's Weg.

Vlastíkův kříž na rozhraní Horního Maxova a Janova.

Killmannův kříž v Novém Městě pod Smrkem

Olga Vnoučková

Na severozápadním konci Nového Města pod Smrkem směrem na Hajniště, vlevo od silnice, najdeme Killmannův kříž. Dlouhá léta stával na nedůstojném místě v blízkosti sloupu elektrického vedení na neodborně obnoveném betonovém podstavci. Novou a opět reprezentativní tvář této památce vtiskl Okrašlovací spolek Nové Město pod Smrkem.

Podle soupisu křížů z roku 1835 nechal kříž zřídit vrchnostenský bělič Michael Killmann roku 1825 na svém pozemku. Původní kříž nenesl žádný nápis, pouze v dolní části podstavce byl na plechové desce namalován portrét svatě

Stav kříže před obnovou, s betonovým podstavcem. Archiv Okrašlovacího spolku NMPŠ

Vyzvednutí podstavce plynové lampy v areálu bývalé textilky. Foto autorka

Magdalény. Později se mu říkalo Hof-ladenkreuz, a to podle umístění pod pozemky poplužního dvora. Víc se nám z jeho historie nepodařilo zjistit. Podle fotografie ze začátku padesátých let nestál vedle něho sloup elektrického vedení, ale jeho podstavec už byl z betonu.

Litinový kříž se strukturou dřeva je na Frýdlantsku ojedinělý. Podobné kříže se nacházejí na Šluknovsku. Také korpus Krista je významně větší, než na křížích v okolí. Byl odléván ze tří částí. Kříž stál v současnosti asi půl metru pod úrovní terénu a kamenná spodní část podstavce již nebyla vidět. Dobetonovaná horní část podstavce měla prasklinu po celém obvodu a podle posudku znalce neměla žádnou historickou ani uměleckou cenu.

Restaurovaný podstavec je umístěn při silnici do Hajniště. Archiv Okrašlovacího spolku NMpS

Plechové krytí podstavce bylo roztrhané a nefunkční. Poškozený podstavec by navíc ani nebylo možné opravit. Museli jsme proto sehnat nový. Několik let jsme usilovali o opravu tohoto kříže. Tříkrát jsme žádali o dotaci u Libereckého kraje. Poprvé jsme ji nezískali, podruhé byla z důvodu covidu zrušena. Až napotřetí jsme dotaci získali v roce 2021.

Během těchto let se začala bourat Textilana. Měli jsme tam vyhlédnutých několik opracovaných kamenů a ozdobných prvků, které jsme chtěli zachránit. Nakonec se nám podařilo zachránit jen kamenný sloup, který stál u mostu přes Lomnici a na němž bývalo osvětlení. Pak přišel nouzový stav s covidem a ostatní prvky se mezitím ztratily v hromádách suti. Ten kamenný sloup jsme od vyhlédnutí chtěli jako náhradní podstavec pro Killmannův kříž.

Opravu jsme původně chtěli stihnout do konce roku 2021. Z důvodů větších prací na opravě kovových prvků a nemoci uměleckého kováře se oprava protáhla až do konce března 2022. Litinový kříž byl totiž hodně degradovaný a už před opravou měl ulomené horní břevno. Při vyjímání z původního betonového podstavce se zlomil ještě v místě otvoru pro uchycení spodní části Kristova těla. I když kovář kříž svařoval a zpevňoval nejlepšími elektrodami Castolin, přesto se rozhodl, že ke kříži vyrobí novou vzpěru, kterou původně neměl.

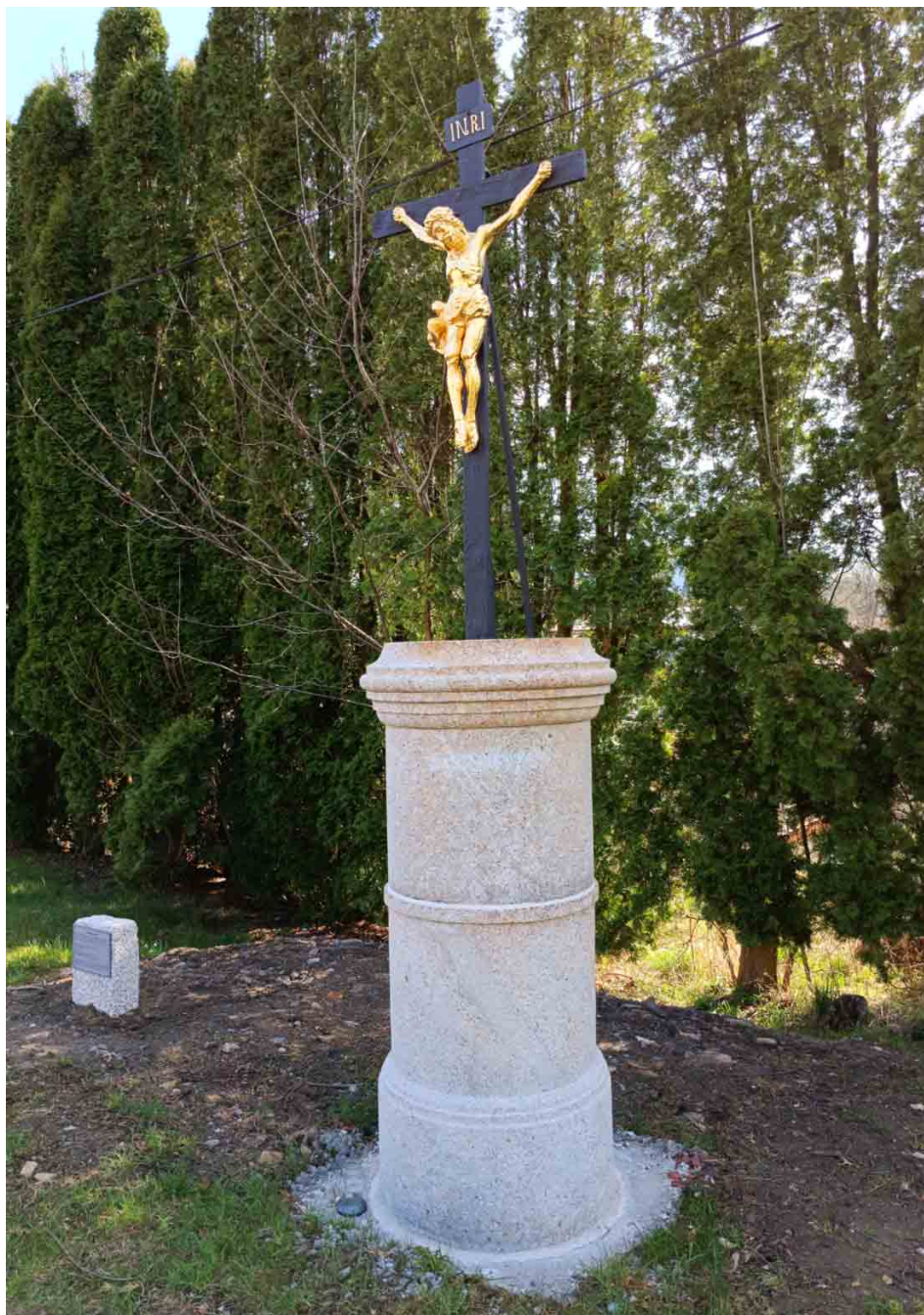
Pro kříž jsme také připravili informační hliníkovou ceduli, která měla být na sloupu kříže. Panu restaurátorovi se ji zřejmě nepodařilo ohnout podle tvaru sloupu, a tak ji nakonec připevnil na malý kamenný sloupek a usadil vedle kříže. Opravený kříž jsme se rozhodli posunout asi o 15 metrů před řadu tují, aby nestál vedle elektrického sloupu a vjezdu do dvora. Je to již jednadvacátý kříž opravený na Novoměstsku.

Detail Killmannova kříže s pozlaceným korpusem Krista. Foto Bohumil Horáček

Památku doplňuje informační deska, umístěná na malém kameni. Foto autorka

Výsledná podoba opraveného kříže po dokončení obnovy. Foto Bohumil Horáček

Výstava o textilním impériu rodu Klingerů

Bohumil Horáček

Mladoboleslavsko je s Jizerskými horami spojeno nejen řekou Jizerou, ale také podnikatelskou činností rodu Klingerů. Muzejní spolek Kosmonosy u Mladé Boleslavi připravil na letošní léto výstavu o vzniku a zániku textilního podnikání v severních a středních Čechách, se zvláštním zřetelem na Mladoboleslavsko, personálně na rod Klingerů.

Výstava na zámku v Kosmonosích nese jméno „Klingerové v Novém Městě pod Smrkem, Mladé Boleslavi a Kosmonosích – vznik, vývoj a zánik textilní dynastie“. Tematicky navazuje na loňské podrobné představení kosmopolitního šlechtického rodu Mirbachů, který vlastnil panství Kosmonosy po značnou část 19. století.

Zámek Kosmonosy i s panstvím Klingerové koupili v roce 1905. Archiv autora

Jedna z Klingerových mladoboleslavských textilk. Archiv autora

Klingerové byli původně řemeslnickým rodem z Frýdlantského výběžku, později byli povýšeni do šlechtického stavu a nakonec ověnceni baronátem. Byli velmi úspěšnými podnikateli v textilním průmyslu v Novém Městě pod Smrkem. Se svými aktivitami koncem 19. století pronikli také na Mladoboleslavsko.

V roce 1905 pro Ottomara Klingera zakoupil jeho otec Ignác kosmonoský zámek, který byl při té příležitosti moderně adaptován pro pohodlné bydlení. I ve zdejším kraji se rodu podnikatelsky velmi dařilo. Ottomar i jeho bratr Oskar založili v Mladé Boleslavi další textilk, a dokonce u řeky Jizery moderní pivovar Podhrad Kosmonosy.

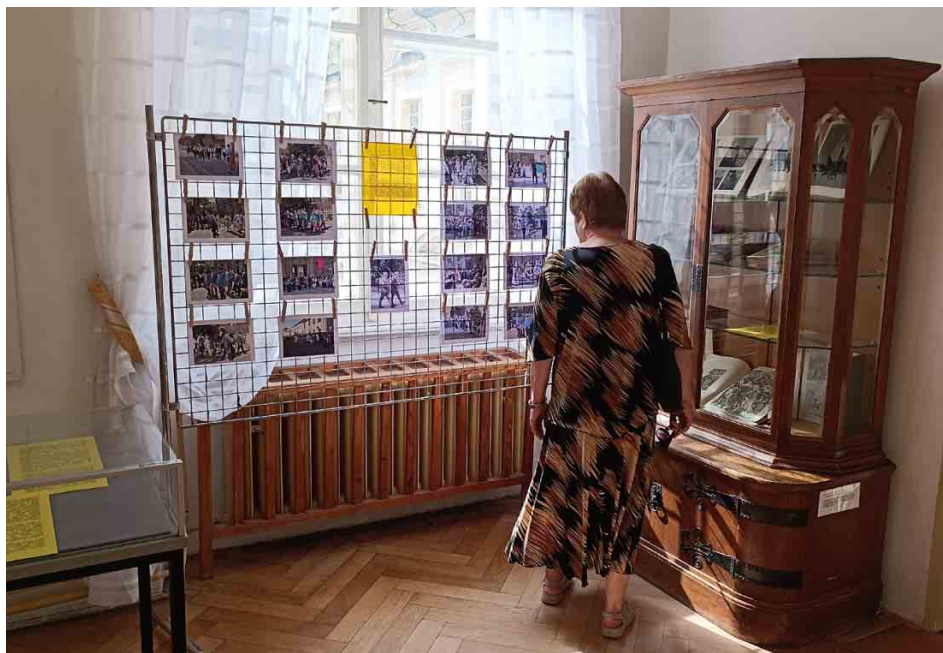
Bohužel všechny klingerovské provozy po první světové válce a následující hospodářské krizi postupně zanikly. Po smrti barona Ottomara Klingera rodina vlastnila kosmonoský zámek až do roku 1932. Pivovar pak byl zbořen v 60. letech minulého století.

Zahájení výstavy s inscenovaným příjezdem Ottomara Klingerera. Foto autor

Na výstavě se podílelo několik subjektů, kromě Kosmonoského muzejního spolku především partnerský Okrašlovací spolek z Nového Města pod Smrkem. Smyslem výstavy bylo, mimo jiné, napravit pokřivený pohled z dob totality jak na rod Klingerů, tak i na šlechtu obecně, a připomenout pozitivní roli tohoto rodu v regionu středních a severních Čech s odkazem na historii textilní výroby v podhůří Jizerských hor. O stopách rodu Klingerů na Mladoboleslavsku jsme psali v *Patronu* 1/2013.

Závěrem ještě jedna zajímavost: ostatky posledních Klingerů v Kosmonosích byly uloženy v kostele sv. Martina, který je součástí loretánského areálu. V kryptě kostela tak byl uložen Ottomar Klinger (†1918) i jeho žena Roza (†1933). Dlouhá léta se tradovalo, že někdy po druhé světové válce byla hrobka vykradena a děti si na ulici měly kopat s lebkami šlechticů. Když byly v 70. letech minulého století v rámci rekonstrukce loretánského areálu obě rakve přeneseny do bývalé klášterní krypty kostela Povýšení sv. Kříže, zjistilo se, že těla v rakvích jsou skutečně bez hlav...

Exponáty mapují osudy rodu i historii textilní výroby v Jizerských horách a Pojizeří. Foto autor

V kostele sv. Martina (vpravo od Lorety) byli pohřbeni poslední kosmonašti Klingerové. Foto autor

Rozhledna Slovanka na starých pohledech

Bohumil Horáček

Slovanka – nejstarší železná rozhledna v Čechách, oslaví letos v létě 135. narozeniny. Za ty roky na její vrchol vystoupaly tisíce návštěvníků. Před nedávnou dobou hrozila rozhledně demolice, a přesto se jí podařilo zachránit. Jelikož se mi do sbírky podařilo získat několik historických fotografií, rád bych se se čtenáři o tyto „pohledy do zaslých časů“ podělil.

Rozhlednu na návrší Seibthübel v roce 1887 společným úsilím vybudovaly tři sekce německého horského spolku – jablonecká, janovská a hornokamenická. O místě pro postavení rozhledny rozhodl i fakt, že maxovský Wilhelm Seibt nabídl spolku bezplatně pozemek. Ze dvou původních projektů byl vybrán návrh vídeňské firmy Wagner, která rozhlednu předtím vystavovala na Světové výstavě železáren ve Vídni. Rozhledna byla slavnostně otevřena 14. srpna 1887 a na slávu dorazilo na pět tisíc návštěvníků.

Po roce 1945 zůstala rozhledna nadále přístupná, ale nikdo nedbal o její pravidelnou údržbu. Kovová konstrukce postupně zrezla a koncem 80. let

minulého století už na ni byl povolen vstup pouze na vlastní nebezpečí. V roce 1994 byla dokonce podána žádost o její zbourání. Stavební úřad naštěstí demoliční výměr nevydal, ale chátrání věže to nezabránilo. K obratu došlo až v roce 1999. Nejprve se podařilo dojednat převod rozhledny do majetku města Lučany nad Nisou a byla podána žádost na zařazení Slovanky mezi kulturní památky.

Je zajímavé, že 14 metrů vysoká rozhledna neměla zpočátku jednoslovné jméno. Byla to „Věž na Seibtově vrchu“.

Nedaleko rozhledny zanedlouho vyrostla i turistická chata. Ta původní však po úderu blesku v roce 1895 vyhořela. Nová byla postavena v roce 1928.

Seibthübelbaude 819 m ů.M. Ober Maxdorf.

Dm. 499

Chata na Seibtově vrchu někdy v polovině 30. let minulého století. Pojmenování Slovanka nepochybně pochází až z období po druhé světové válce.

Zároveň bylo založeno Občanského sdružení na záchranu Slovanky, které postupně získalo finance na obnovu rozhledny. Rekonstrukcí prošla nejen kovová konstrukce, ale i kamenná podstava, a 5. července 2000 byla Slovanka slavnostně znovu předána turistické veřejnosti. V její blízkosti prochází křížová cesta, kterou Spolek Patron v letech 2011–2013 obnovil.

Seibthübelbaude 819 m ů.M. Ober Maxdorf.

Interiér chaty býval strohý, avšak útulný a oproti dnešnímu stavu i vkusný.

Děje se nejen v Jizerských horách

U Brzdy stojí nová informační tabule

Ve čtvrtek 21. července 2022 dokončili členové Spolku Patron instalaci informační tabule, která návštěvníkům stručně sděluje, čím je kámen Brzda významný a zajímavý. Text je trojjazyčný – český, německý a polský. Bytelný dřevěný stojan sponzorsky vyrobil další náš člen, Jiří Pavelka z Raspenavy. Tím byla renovace kamene Brzda definitivně dokončena. Všem zúčastněným patří dík.

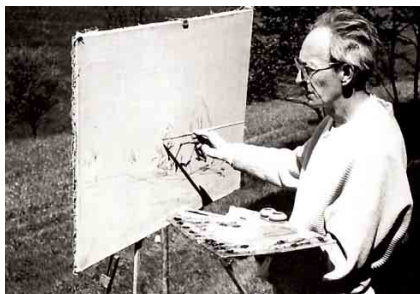
Obnovený kříž Václava Veselého

Jaroslav Haufer nedávno zjistil, že je poškozený kříž Václava Veselého, který se nachází na jednom ze smrků při silnici k rozhledně na Černé studnici. Kdosi k němu naházel hromadu větví a dřeva, což vedlo k jeho poničení. Kříž sejmul, doma opravil, načež ho 20. července 2022 znovu upevnil na původním místě. Jaroslav Haufer si rovněž zasluhuje poděkování.

Výstava v hejnickém klášteře

Jablonecká Městská galerie MY připravila na letošní léto výstavu malíře a grafika Viktora Vorlíčka (1909–1976), která probíhá ve výstavní síni kláštera v Hejnicích. Autorovo dílo je mezi ctiteli umění a přírody velmi oblíbené, a proto našim čtenářům její návštěvu vřele doporučujeme. Výstavu motivů z Jizerských hor a Krkonoš je možné zhlédnout zdarma do konce srpna letošního roku.

Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor č. 2/2022 (33. ročník)

Vydává Spolek Patron, Jiřetín pod Bukovou 104, 468 43, IČO: 64669807. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno OkÚ - Jbc - 941/34. Ev. č. MK ČR E 10470. Redakce: Bohumil Horáček, Otokar Simm. Grafická úprava: Graphis DTP studio, Moskevská 6, Liberec. Tisk: Geoprint, Krajinská 1110, Liberec. Příspěvky zasílejte na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. Interní tiskovina.

Úprava hrobky Josefa Matouschka v Oldřichově v Hájích. Foto Otokar Simm

Sedlo Holubníku s povalovým chodníkem a pomníčkem Bílé smrti. Foto Petr Bureš

Kříž na Hemmrichu volá po opravě

Po staletí procházeli poutníci lesy Hemmrichu, aby v hejnickém chrámu vzdali hold Panně Marii. Do Oldřichovského sedla přicházeli z různých stran, zde se však jejich trasy spojovaly, aby dále pokračovali společně po Staré poutní cestě až do Hejnic. Zbožní lidé při ní stavěli a obnovovali kříže a pomníčky, jež jim sloužily jako místa k zastavení, k modlitbám i odpočinku. Jeden z nich se nachází v místní části Filipka, u silnice proti bývalé hájovně č. p. 37, dnes restauraci U Kozy, známé též jako Hausmanka.

Samotný kříž s tělem Krista je vysoký 180 cm a stojí na žulovém podstavci o výšce zhruba 190 cm. Kdy a kým byl postaven, se již nedá s určitostí zjistit. Prvorepublikový soupis církevních památek uvádí, že o době vzniku a jeho zakladateli není nic známo. Cennou informací však je zmínka o tom, že „na přední straně podstavce je obrázek Sixtinské madony“. Kříž je zachycen již v mapě stabilního katastru z roku 1843, silnice přes sedlo byla dokončena v roce 1861.

Krucifix je v současnosti schovaný mezi hustými větvemi dvou starších lip. Kříž již dlouho postrádá, stejně jako oba stromy, důkladnější péči. Prostý obrázek, který kdosi namaloval před delší dobou na plech, znázorňoval sv. Jana Nepomuckého. V současnosti ale malba už zcela zmizela a zbývala z ní jen bílá tabulka, kterou jsme v červnu sejmuli.

Jednou z chystaných akcí Spolku Patron v letošním roce je důkladné restaurování kříže. Pokud všechno dobře dopadne, ujme se jí zkušená restaurátorka Vanesa Trostová. Nový obrázek s původním motivem Sixtinské madony namaluje na nerezový plech Pavel Koňářik.

Text Otokar Simm, foto Bohumil Horáček